

Kalkunikaswatus.

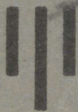
Käsiraamat

asjaarmastajatele, talupidajatele ja
maa algkoolidele.

Kirjutanud Theoph. Neumann.

(Tegelik kodulinnu kaswataja.)

Hind 30 marka.

1926. a.

Kalfunifaswatus.

Kalkunikaswatus.

Käsiraamat asjaarmastajatele,
talupidajatele ja maa algkoolidele.

Kirjutanud Theoph. Neumann.

(Tegelik kodulinnu kaswataja.)

Hind 30 marka.

1926. a.

Trükitud S. Songi trükifojas, Wõrus.

2582

A-4534

U 15691901

I.

Kalkunikasvatuse siht.

§ 1. Kalkunipidamine näitse meil weel õige wõõras asi olema. Et neid kodulindusi ennemalt ainult mõisates harjusime nägema, sellepärast ka wist lihtne maaelanik neid häbeneb omale muretseda. Et aga kalkunipidamise läbi ka meie talupoeg suurt tulu wõib saada, siis tuleks selle edendamisega kiirelt pääle hakata. Kanapidamine sammub aast-aastalt edasi. Sellele aitab kaasa suur nõudmine munade järele ja nende kõrge hind. Uuede- ja partidepidamise edenemisele on aga põhjuseks nende suled, mida enamalt jaolt koduseks patjade täitmise tarwiduseks kasutakse; harwa ka, kui „Mardi hane“ eest saadud rahanatute selleks tõuget annab. Et aga kalkunid munemisega kanadele ligi ei saa ja sulgede poolest weelindudega ei suuda wõistelda, siis ei põhjenda see weel küllalt põlgdust kalkunipidamise wastu. Sellewastu on aga kalkunil paar niisugust hääd omadust, mida meie teiste kodulindude juurest milgil tingimisel ei saa tunda, mispärast ka siin kalkunipidamist just tulu mõttes soowitan.

§ 2. **Kalkuni liha** on üks maitsewam lindude riigist. Seda nõutakse meie peenematest söögisaalidest. Iseäranis nõuetaw on ta aga ameeriklaste juures, kus isegi ilma kalkuni lihata jõulu pühadest midagi suure-

mat röömu ei tunta. Et kalkuni liha suuremate maiasmokkade laualt puududa ei tohi, siis on küllalt selge, et see kaup nõuetaw ja hinna poolest kõrge on. Ei saa kahelda, et kalkunipidamine ennast ära ei tasu. Meie taludes, kus oma karjamaadel ja metsades hääd rohutoitu küllalt saadawal, wõiks terge kuluga neid pidada. Sügiseseks nuumamiseks pakuwad häid wõimalusi koristatud wiljapõllud, kus mahalangenud (metslindude tarwis) terad kalkunitele nuumtoiduks wõiwad olla. Ja kui sügisel peremees 25 noort 15—20 naelalist kalkuni turule wiib, hinnaga keskmiselt 60 marka nael, siis on 20—30.000 marka taskus. Käest söötmise kulusi maha arwates, tuleks ikkagi 15—25.000 mrf. puhkajaks lugeda. Keskmise suurusega talu juures ei ole kuigi raske 50—100 noort kalkuni sarnasel wiisil üleskaswatada. Kuid raske on niisuurat rahasummat mõnel muul wiisil teenida.

§ 3. Kalkun on elaw haudumise masin.

Kanakaswatustes ollakse hädas hautamise wiisidega. Masinatega hautamine nõuab palju kapitaali, waewa ja suurt osawust, kuid ikkagi ei saa soowitawaid tagajärgi. Kanadega hautamisel on ka omad puudused. Ei ole see aeg haudumise himulisi kanu, kui hautamiseks paras aeg. Teinekord ei ole neid nii palju hauduma kippumas kui selle järele nõudmine on. Suurem osa kanadest kipuwad alles juuni ja augusti kuu sees hauduma, kui juba aeg selleks hilja. Kalkuni wõib aga hauduma sundida igal ajal. Tema suudab korraliku toitmise juures wahetpidamata 2—3 pesatäit mune wälja hautada, ja iga pesatäis on tats torda

suurem kana normist. Seega võib 1 kalkun kuni 75 muna välja haududa, milleks muidu 6 haudujat kana ehk 1 hautamise masin tarwis läheks. Juba selle ülesande täitmisega tasub kalkun oma pidamise kulud ära ja munad kui ka liha oleks peremehele kingiks.

II.

Misfugust kalkuni tõugu meile võiks soovitada.

§ 4. Nagu teiste kodulindude juures tõutähtsust armastatse puudutada, siis võiks selleks ka kalkunite kohta sõna võtta. Arwu poolest ei ole aga kalkunite tõugusi mitte palju. Ja iga tõug on kliima iseäralduste ja oludekohaste otstarbel arendatud. Tähtsamad nendest on 1) Ameerika — brongskarwalised, 2) Norfolkki — mustad ja 3) Virginia — walged. Kõige rohkem peetatse meil aga Ameerika brongskarwalist tõugu, mis oma suuruse kui ka wastupidawuse poolest kõige kohasemaks tuleb pidada. Ka iluduse poolest seisab tema esimesel kohal. Päris puhast tõugu on meil praegu raske leida, sest aja jooksul on nad väga weresugulaseks ja segawereliseks muutunud, mis pidamise juures soowitaw ei ole. Kuid puhtawereliste saamise võimalusi on meil sugulindusi wäljamaalt tellides kas isiklikult ehk Eesti sulglooma kaswatuse edendamise seltsi kaudu, kui selleks tõsine tahtmine on. Et wäljamaalt tellimine küll kalliks läheb, kuid selle wastu on ka tulu nendest suurem, eriti aga sugumunade ja liha müümise mõttes. Kui aga tõupuhutuse peale käega lüüakse, siis võib ka julgesti meil olemasolewatest tõugudest sugulindusi soowitada.

III.

Sugufalkunid.

§ 5. Niihästi ema- kui ka isafalkun peab vähemalt 2 aastat wanad olema, kui neid sugu jaoks tarwitada. Nooremateft falkunitelt wõtetud sugumunadest ei saa meie elujõulisi poegi. Küll on aga meil aasta wanuseid falkunisi sugulindudeks peetud, kuid tagajärjed on niisugused, et osa poegadeft juba haudumise ajal ära surewad, osalt lõppewad nad nooreseas ja elamajääw osa — on niiwõrd nõrgad, et häda wadata. On tihti kuulda, et falkunite pojad väga õrnad ja wiletsad on ning raske neid üleskaswatada. Kuid selle nõrkuse üheks põhjuseks on just see, et nende wanemad väga noored olid. Falkunid kaswawad oma kaswu täis kahe aasta jooksul, mispärast siis ka alla seda sugulindusi mitte walida. Üle 5 aasta wanused falkunid on sugu tarwis juba liiga wanad.

§ 6. Ühe isa- juures võib pidada keikmijelt kuni 6 emafalkuni. Kes soovib rohkem pidada, see ei tohi siis ka nuriseda, kui väga palju sigitamata mune on. Enne sugumunade wõtmist tuleb isa nädala päewad ennem emafalkunite juure panna. Ja pärast isa eraldamist võib weel emadest paari nädala jooksul sigitawaid sugumune wõtta, sest ühe katmisega (tallamisega) võib kuni 12 muna sigitawaks saada.

§ 7. Isa- ja emafalkunid sugu tarwis ei tohi isekeskis mitte werefugulased olla. Selle wastu on

kalkunid kõige tundlikumad linnud. Kui isa ja ema on õde ja wend, siis saame jällegi liiga nõrgad pojad. See on teiseks poegade nõrkuse põhjuseks. Kes juba tahab kalkunisi tulu mõttes kaswatada, see peab tingimata iga aasta ehk äärmiselt aasta tagant isakalkuni wäljast, wõõrast pereist ostma ehk wahetama, kellel ei ole oma emalindudega sugulust. Niisugune werewärskendamine on möödapääsemata tarwidus ja selle läbi wõime ka oma kalkunikaswatust edendada. Ka on weresegamine väga kasulik, kui teine sugu teisest tõust on. Nende järeltulew sugu on väga elujõulised. Kuid weresegamist wõib ainult see ettewõtta, kes tõu puhtusest nii väga suurt lugu ei pea. Tulu mõttes on aga wahe suur.

§ 8. Suguemasi ei tohi talwel mitte rikkalikult toita. Rammusate emakalkunite munad on väga halwasti sigitud. Küll wõib aga neid tugewamini toita sugumunade wõtmise ajal ja paar nädalat enne seda, et munad küllalt tugewad oleks, millest elujõulisi poegi saame. Harilikul talwisel ajal tuleb kalkunisi ainult niiwõrd toita, et neile eluülespidamist wõimaldada. Selleks tuleb harilikude üle talwe peetawate kalkunite toidunormidest kinnipidada ja sugumunade wõtmise hooajal rohkem tera- ja kaunawilja lisada.

§ 9. Sugukalkunite talweruumid olgu awarad ja jahedad, et nad wabamalt liikuda saaks ja soojuste käes laisaks ega rammusaks ei läheks.

IV.

Munemine.

§ 10. Noored kalkunid algavad munemist alles järgmisel kewadel, weebruari wõi märtsi kuul. Auguses munewad nad igapäew ehk päewa tagant 5—10 muna. Selle järele puhkawad nad 5—15 päewa ja algavad jälle niisamasugust munemist. Mõnikord on iga muna munemise wahet paar, kolm päewa ja sääljuures munewad nad ilma suurema puhkamiseta isegi 15—20 muna. Kuid harwa üle selle. Pääle esimese munemise aja tarwitawad nad jälle nädalat paar puhkust ja siis jatkawad juhustlikult munemist edasi, mille arw suwe jooksul 50—100 pääle ulatab. Munemise rohkus oleneb lindude terwisest ja ülespidamise tingimistest.

Suuruse poolest on kalkunite munad pardi muna-dele sarnased. Noortel aga kanamuna suurused.

§ 11. Inimese poolt walmistatud munemise pesa kalkun ei armasta kasutada. Päälegi ei salli tema kõrgel seinal peša. Selleks tuleb nende eluruumi pimedamasse nurka wõi seinäärde püstkallak wari sädida, kuhu taha nemad omale pesa teewad. Pesasse olgu gipsist wõi mõnest muust aimest pesamuna pandud, mis neid rohkem ligi meelitab. Munetud munad tulewad tihti pesadest ära korjata, et nad pesast jalgu-pidi wälja weeretud ei saaks, kus neid lindude eneste poolt ära süüakse. Iseäranis tuleks mune isade eest hoida, kes muna söömise õige kiirelt ära õpiwad.

§ 12. Kui on neil suweks aiaga piiratud jooksuruum (karjamaa), siis võib ka pesi jooksuruumi walmistada. Selleks tuleks aia äärtesse kuuseokstest warjud säädida, mille taga nad munemas käiwad. Pesade alust ei pruugi inimesel heintega ehitada, sest seda nad ei salli. Põhjaks olgu harilik rohu pind ja sinna walmistawad nad ise omale pesa. Ka wälispesades olgu pesamunad ligimeelitamiseks.

§ 13. Kui aga kalkunisi suwel wabas ruumis — metsades ja karjamaadel toidetakse, siis tuleks munemise mõttes midagi uut ära teha. Wabaduses armastawad kalkunid põõsaste alla muneda, kust mune raske üles leida. Selle wastu ei ole aga kahjuks paremat abinõu, kui hommikutel kõik emad läbi katsuda. Kes ei mune — kohe wälja lasta ja kes muneb — niikaua kinnipidada kui ära muneb ja pääle munemist alles wabastada ja teiste juure ajada.

V.

Haudumine.

§ 14. Kalkun on hää hauduja. Tuba kewade warakult langeb ta selle himu orjaks, kui mõne muna munenud. Haudumise kohaks tuleks külmemal ajal mõni hoone walida, kuhu selleks pesad ehitada. Soojemal ajal wõib aga haudumise pesad lihtsalt katuse alla asetada. Pesadeks tuleks wõtta paraja suurusega kastid ehk selle jaoks puurid ehitada, mis neid teiste loomade ligipääsemise eest kaitseks. Pesade põhjad tuleks walmistada heintest ja hästi teha järele, mis mune wäljaweeremise eest hoiaks. Haudumiseks mahub kestmise suurusega kalkunile alla 13—17 kalkuni-, 23—27 kana-, 13—17 pardi- ehk 9—13 anemuna. Soowitaw on, et korraga ainult ühest munade liigist alla pannakse, mis ühesuurused oleks ja ühetäua haudumist nõuawad.

Haudumise munadeks olgu walitud sigitud (mida ijase juurespidamine tõendab), paraja suurusega ja loomuliku kujuga munad. Munal peab õhuruum jämedamas otjas olema ja munakoore olgu mustusest puhas. Munade wanadus ei tohi mitte üle 3 nädala olla ja nende hoiuruum olgu puhtaõhuline 5—10 kraadi soojuse juures. Sugumunade alalhoidmise juures tuleks neid iga päew 1 kord pool ringi keerata, et alumine külg ülespoole jääks. See kaitseks muna kergemat osa ülesse koore wastu tõusmast.

Haudujale tuleb alguses, haudumise ajal ja lõpul sulgede sisse Persia wõi Dalmatsia pulbert riputada,

mis linnu naha pääl muidu elaksid ja temale piina walmistawad.

Pääle selle tuleb hoolt kanda, et iga päew — ühel ja selsamal ajal — kella 2—3 päewal hauduja saaks pesast wäljas käia nälja ja jänu kustutamiseks ning wäljaheidetest wabastamiseks. Ei märka aga seda lind ise teha, siis tuleb teda inimese jõul wälja wõtta, sööta, joota ja järele walwata, et kõik korralikult oleks tehtud. Söötamiseks olgu ainult terawili (kaer, oder) ja joogiks puhas wesi. Kui tema wäljaswiibimist inemene kogu aeg passida ei taha, siis peawad selleks ajaks pesad finni olema pandud, et wäga wara pääle tagasi ei pääseks, kui kõik weel korras ei ole. Haudumise himu on kalkunil nii suur, et wäljas wiibimise ajal kogu aeg pesa poole wahib ja kui wähegi wõimalik, pääle lähleb, kas wõi söömata, kui selleks inemene takistusi ei teeks.

Kalkuni munade haudumiseks kulub wähemalt 28 päewa ära. Wanemad munad — 29—30 päewa.

Wiimastel haudumise päewadel tuleks mune ükskord päewas weega niisutada (wett peenelt pääle pritsida), mis muna siju kuiwamist takistab.

§ 15. Kes kalkunisi hautamise mõttes kaswatawad, need peawad mõistma teda selleks kohaselt ära kasutada. Kalkuni nimetaks elawaks haudumise masinaks just sellepärast, et teda igal ajal wõib hauduma sundida, et neile õige palju mune alla mahub ja et neid 2—3 korda wahetpidamata wõib hautamiseks tarwilada korraliku ülespidamise juures. Et kalkunit hauduma sundida, peab teda kindla korwi alla portselaan ehk gipsist pesamunade pääle panema ja nii, et

tema ei saaks jalgade pääle püsti tõusta. Sel proovimise ajal tuleb teda aga paar korda päewas pesast wälja tõsta sööma, jooma ja pesa puhastamiseks. 4—6 päewa pärast tuleb nüüd waadata, kas ta ise oma tahtmisega pesa pääle tagasi läheb. Kui ei, siis tuleb weel paar päewa wangistamist jatkata. Läheb ta aga ise pesa pääle, siis on kindel, et juba haudumishimus on. Nüüd tuleks uus puhastatud pesa põhi walmistada ja paras arw mune (kalkuni, kana, pardi wõi ane) sisse panna. Sunnitud haudujal tuleks aga proovihaudumise ajal rinna ja kõhu alt pisut sulgi ära kiskuda ja seda nahka terpentiin-õliga üle määrada, mis haudumise himu edendab.

Mida otstarbekohasemalt on kalkunit söödetud ja mida wanem, seda kergem on teda haudumisele sundida.

Õsgei isakalkunit võib hauduma sundida, kuid see nõuab suuremat ettevalmistust, waewa, ettevaatust.

Oma poegadele on tema väga hääks emaks, kuid teiste lindudele (kana, part, ani) kõige soovitatavam ei ole. Kanakaswatustes võib aga kanapoegade kasvatamiseks kunst-emasid tarwitada ja kalkunit ainult haudumiseks; sest kanapoegadele emaks kalkunit ei või soovitada — laialt jalutamise kui ka waenlaste eest kaitsmise mõttes.

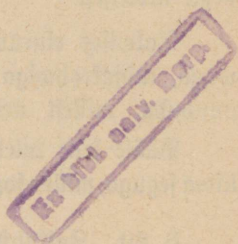
VI.

Kalkunipoegade kasvatamine.

§ 16. Esimestel elukuudel on kalkunipojad väga õrnad niiskuse ja külma vastu, mispärast neile kuiw ja soe eluruum tuleb muretseada. Ka üleüldse on nemad õrnemad kui kanapojad. Selleks tuleks nende kasvatamise juures wähe rohkem hoolt ja muret kanda. Wäline jooksuruum on soowitaw aiaga piirata, et nad mitte kaugele emaga ei läheks. Emakalkun armastab väga laialt jalutada. Nõrgad pojad aga ei suuda kaasa sammuda ja wõiwad ära lõppeda. Samuti tuleks ka hoolt kanda, et rööwlinnud poegi ära ei häwitaks, jest ema on ise selles asjas halb kaitsja. Esimesel wäljalaskmise päewal tuleb silmaspidada, et noored kawa õues ei wiibiks. Päikesepistete vastu on nad väga õrnad ja selleks tuleb neid kordkorralt kauemaks wäljaswiibimiseks harjutada. Kastega, wihmase ja niiske ilmaga ei tohi kalkunipoegi alla 10 nädala wanuselt wälja lasta. Wanemaid wõib aga juba igal ajal wabaduses lasta liikuda. Kuni 3—4 nädala wanaduseni tuleb aga neid ainult soojas eluruumis kaswatada ja wanemalt alles õuega harjutada.

§ 17. Poegade toitmine algab teisel tema elupäewal. Esimesel nädalal tuleb neid toita keedetud munaga ja peeneks hakitud wärske herne lehtedega ehk sibula kasudega. Nii muna, kui ka rohelist toitu olgu raskuse järele ühepalju. 5-st elupäewast wõib neile juba joogiks puhast sooja wett anda, alla seda

aga mitte midagi joogisarnast. Teisest elunädalast võib toitmist juba muuta. Selleks kõlbab segatoit, mis munast, kohupiimast, keedetud odratangudest, sibulakajudest, herne- ehk ristikeinalehtedest (hakitult) ja kondijahust valmistud. Vanemaseas kõlbab juba sööta lihtsamat segu, mis keedetud hernestest, soja tangudest, liha ja odrajahudest valmistud. Kuid haljastoiduks olgu hulka ikkagi sibulat, nõgest, hernelehti või ristikeina segatud. Juba 3 kuu vanuselt võib neid hariliku wanakalkunite toiduga sööta. Noorte kalkunipoe-gade nojad on väga õrnad, sellepärast tuleb neile toitu etteanda pehme wildi ehk riide peal. (Kõwa toidunõu põhi pörutab isegi pead paistesje.)

VII.

Kalkunite talveruumid.

§ 18. Kalkunite laut tuleks ehitada puust, mis kuiw ja soojem oleks. Põrandapinda tuleks iga kalkuni kohta määrata vähemalt 10 ruutjalga ühes magamiseruumiga. Ruumis tuleks hoida ruumi enese kui ka õhu puhtust, mis nende terwishoiu mõttes väga tarwilik. Walguse saamiseks tuleb iga 10 ruutjala põrandapinna kohta 1 ruutjalg akent teha. Ruumide soojus võib olla 3—5 kraadi R. järele. Ühes ruumis ei ole soovitatav üle 25 kalkuni pidada. Kus kalkunisi rohkem mõeldakse pidada, jääb võiks suurema lauda ehitada ja iga 25 kalkuni kohta wahesein- tega ruumid eraldada.

§ 19. Tarberiistadest tuleks muretseda söögi- ja jooginõud; pesad warjualustena ja õrred magamiseks. Õrred olgu ehitud tugewatest lattidest, 2¹/₂ tolli päält laiad, 5 jalga maast kõrgel ja 2¹/₂ jala laiuste wahedega üksteisest.

Talwises eluruumis ei tohi ka kastid jämeda liiwaga, lubjakrohwiiga ja peenekstambitud puusõega — puududa, millest nemad omale elutarwidust leiawad.

Pääle selle tuleb ka laudas kast pidada tuha ja liiwa seguga, milles soperdamine naha puhtust võimaldab.

§ 20. Kalkunite ruumis walitsegu puhtus. Selleks tuleb vähemalt 2 korda aastas (sügisel ja kewadel) ruumide sisemised seinad ja lagi lubjaweega üle

pinjeldada. Wähemalt 1 kord nädalas tuleb kreoliiniweega magamisõrred ja pesade ümbrused ülepritsida. Põrandal olgu põhud, mida mustusega kord nädalas wäljapühkida uute wahetamiseks. Söögi- ja jooginõud olgu iga päew kord üle puhastud.

Puhtus on kasulik lindude terwisele ja kaitseb neid külgehaakawate haiguste eest.

VIII.

Kalkunite toitmine.

§ 21. Talwine kalkunite toitmine olgu lihtne. Keedetud kartulid, keeva weega leotud ristlõheina hetklid ja peoga segavilja jahu segatakse weega tahedaks pudruks, mida siis 3 korda päewas ette anda. Ülepäewa seisnud pehme toit söötmiseks ei kõlba. 3 korda nädalas võiks peoga teri päewa ajal ette wisata. Suwel harilikult käest toita on mõtetu, kus nad wabalt liikuda saawad. Haljas rohi, igasugused putukad ja konnad on neile küllalt toidetaw. Sügisel — pääle wiljatoristamist leiawad nad ka põldudel teri omale toiduks. Pääle toidu olgu ka puhas joogiwesi saadawal — suwel wäljas ja talwel ruumis. Joogiwett tuleb talwel igapäew uut panna.

Sugukalkunid — juba 2—3 nädalat enne sugumunade wõtmist nõuawad tugewamat toitmist. Selleks tuleb neile igapäew teri anda ja pehme toidu seguks rohkem jahu wõtta. Mais, hernes ja uba on parematest toiduainetest, mis sugulindude toitmise juures puududa ei tohiks.

§ 22. Meid kalkunisi, keda sügisel turule tahetakse wiia, tuleb kestmiselt 4 nädalat nuumtoiduga sööta. Nuumamiseks määratud linnud asetakse 20—30 tükki tarberiistadega warustud (waata § 19) ühte ruumi, kus nad waewalt liikuda saawad. Esimesel nuumamise nädalal antagu toiduks 4 korda päewas pehmet toitu, mida keedetud kartulist ja odra jahust

walmistada ja iga õhtul terawili. Puhast joogiwett mitte unustada. Teisel nuumamise nädalal tuleb 2 korda päewas pehmet toitu anda ja 2—3 korda päewas tulises wees leotud otre (teri). Wiimased nädalad (kolmas ja neljas) võib neidsamu toiduaineid tarwitada, kuid pehme toidu segamiseks tuleks kooritud piima jõuks ja maiuseks tarwitada ja sulatud raswa ehk keedetud linaseemneid juure lisada, mis raswafudede kaswamiseks kaasa aitab. Teri leotada soolase wees, mis samuti paremale söömisele meelitab. Pääle nelja nädalast nuumamist kõlbawad kalkunid juba turule saata. Lahjemaid võib weel 1—2 nädalat kauem nuumata.

Enne tapmist tuleb nende tarwis turg otsida, kust ka wastawaid näpunäiteid tapmise, puhastamise ja pakkimise wiisi kohta nõuda.

S i f u:

- I. Kalkunikastratuse siht.
  - II. Kalkuni tõud.
  - III. Sugukalkunid.
  - IV. Munemine.
  - V. Haudumine.
  - VI. Kalkunipoegade kastratamine.
  - VII. Kalkunite talveruumid.
  - VIII. Kalkunite toitmine ja nuumamine.
-

A-4534